

 <p>ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>	<p>ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ</p> <p>ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ</p> <p><Ενίσχυση της επιστημονικής και επιχειρησιακής ικανότητας και της τεκμηρίωσης της ΕΣΕΕ></p> <p>ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ</p> <p>Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης</p>	 <p>ΕΣΠΑ 2007-2013 πρόγραμμα για την ανάπτυξη ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ</p>
--	---	--

«ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΔΟΧΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΤΩΝ ΜΜ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ & Θεσμικό πλαίσιο και ευρωπαϊκές πολιτικές

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ 1:

«ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΣΕΕ»

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ:

«ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΣΕΕ»

ΚΩΔΙΚΟΣ ΟΠΣ: 296250

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η συγκεκριμένη μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: «Ενίσχυση της επιστημονικής και επιχειρησιακής ικανότητας και τεκμηρίωσης της Ε.Σ.Ε.Ε.» στο πλαίσιο της Πράξης: «Ενίσχυση της επιστημονικής και επιχειρησιακής ικανότητας και της τεκμηρίωσης της Ε.Σ.Ε.Ε.» κωδικός ΟΠΣ: 296250, με αντικείμενο **τη διαδοχή και μεταβίβαση των Μικρομεσαίων Εμπορικών Επιχειρήσεων.**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
A. Το αντικείμενο της μελέτης και η σημασία του στην οικονομική συγκυρία.....	3
B. Σκοπός και στόχοι της μελέτης	8
Γ. Μεθοδολογία της μελέτης.....	8
Δ. Διάρθρωση της μελέτης.....	9
3. Ευρωπαϊκές πολιτικές για τη μεταβίβαση και τη διαδοχή	10

I. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Το αντικείμενο της μελέτης και η σημασία του στην οικονομική συγκυρία

Αντικείμενο της μελέτης είναι η Μεταβίβαση και η Διαδοχή στις Μικρομεσαίες¹ εμπορικές επιχειρήσεις. Η διερεύνηση του ζητήματος της Μεταβίβασης -Διαδοχής σε σχέση με τις Μ.Μ. εμπορικές επιχειρήσεις κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική στην παρούσα οικονομική συγκυρία.

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της παγκόσμιας οικονομίας και ιδιαίτερα της Ελλάδας, όπου η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων (96,5%), κατατάσσονται στις πολύ μικρές επιχειρήσεις².

Παρόμοια είναι η εικόνα σε ότι αφορά τον τομέα του εμπορίου, όπου παρά την τάση για συγκέντρωση των κεφαλαίων στις μεγάλες εμπορικές αλυσίδες και τα πολυκαταστήματα, το 99,7%³ των επιχειρήσεων του τομέα συγκαταλέγεται στις μικρές επιχειρήσεις που απασχολούν έως 49 εργαζόμενους, ενώ οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (Έως 9 εργαζόμενοι) καλύπτουν το 96,2% του τομέα.

Στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που μαστίζει την ελληνική οικονομία, οι Μ.Μ. επιχειρήσεις στην Ελλάδα δέχονται ασφυκτικές πιέσεις. Στον τομέα του Εμπορίου, η κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι ΜΜ ελληνικές επιχειρήσεις, αποτυπώνεται με τον πλέον δραματικό τρόπο στην αύξηση των «λουκέτων» στα εμπορικά καταστήματα, η αναλογία των οποίων (αναλογία κλειστών προς ανοιχτά καταστήματα) κατέγραψε

¹ Σύμφωνα με τον κοινό ευρωπαϊκό ορισμό, τα βασικά κριτήρια για το αν μια επιχείρηση ανήκει στην κατηγορία των Μικρομεσαίων ή όχι είναι ο αριθμός των υπαλλήλων και ο κύκλος εργασιών ή το σύνολο του ισολογισμού. Συγκεκριμένα, βάσει της σύστασης (2003/361/EK) η κατηγοριοποίηση των επιχειρήσεων κατά τάξη μεγέθους παρουσιάζεται στον πίνακα:

Κατηγορία επιχείρησης	Υπάλληλοι	Κύκλος εργασιών	ή	Σύνολο ισολογισμού
Μεσαία	< 250	≤ 50 εκατ. ευρώ		≤ 43 εκατ. ευρώ
Μικρή	< 50	≤ 10 εκατ. ευρώ		≤ 10 εκατ. ευρώ

Πολύ μικρή	< 10	≤ 2 εκατ. ευρώ	≤ 2 εκατ. ευρώ
------------	------	----------------	----------------

Τα όρια αυτά ισχύουν μόνον για τα στοιχεία που αφορούν μεμονωμένες επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις που αποτελούν μέρος μεγαλύτερων ομίλων μπορεί να πρέπει να συμπεριλάβουν και στοιχεία που αφορούν τους υπαλλήλους/τον κύκλο εργασιών/τον ισολογισμό του ομίλου.

2 Η Ελλάδα εμφανίζεται ως η χώρα με το μεγαλύτερο σε αναλογία αριθμό μικρών επιχειρήσεων στην Ευρώπη. Βλ. Kyriazopoulos P, and Rounti Irene-Samantha, (2008) *“Problems and Opportunities of the Relationships between the First and Second Generation of Self-Managing Family Businesses”*.

3 Στοιχεία από το Μητρώο Επιχειρήσεων, ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2007) αύξηση το έτος 2011 σε σύγκριση με το 2010 κατά 30%. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην περιοχή της Αττικής, το Μάρτιο του 2012, το ποσοστό των κλειστών επιχειρήσεων ανήλθε στο 25,6%¹.

Ο κλάδος του εμπορίου ωστόσο, παραμένει ιδιαίτερα σημαντικός για την ελληνική οικονομία, συμβάλλοντας καθοριστικά στην απασχόληση, αφού σύμφωνα με τα στοιχεία της **Ετήσιας Έκθεσης Ελληνικού Εμπορίου**, κατά το έτος 2012 το εμπόριο παρείχε απασχόληση σε 679.350 άνδρες και γυναίκες, αριθμός που αντιστοιχεί στο 17,9% της συνολικής απασχόλησης στην ελληνική οικονομία, και στο 1/4 περίπου των απασχολούμενων στον ιδιωτικό τομέα της χώρας⁵.

Στο πλαίσιο της κρίσης, είναι ζωτικής σημασίας μια νέα αναπτυξιακή στρατηγική που θα στοχεύει στην ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας. Μια τέτοια στρατηγική δεν μπορεί παρά να έχει ως κεντρικό άξονα τη βιωσιμότητα των μικρομεσαίων ελληνικών επιχειρήσεων. Η δημιουργία ενός ευνοϊότερου περιβάλλοντος για τη μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα αποτελεί άμεση αναγκαιότητα για την ελληνική οικονομία, και είναι και απολύτως εναρμονισμένη με τους αναπτυξιακούς προσανατολισμούς της Ε.Ε., που έχει θέσει ως βασική προτεραιότητα την υποστήριξη και την προώθηση των μικρών επιχειρήσεων και συστήνει στα κράτη-μέλη την εφαρμογή συγκεκριμένων θεσμικών, νομικών και φορολογικών ρυθμίσεων².

Η μεταβίβαση, ως η διαδικασία μεταφοράς της ιδιοκτησίας μιας επιχείρησης σε άλλο άτομο ή επιχείρηση, όταν ο ιδιοκτήτης συνταξιοδοτείται, ή δεν επιθυμεί ή δεν δύναται να συνεχίσει την επιχειρηματική δραστηριότητα, συνδέεται άμεσα με την βιωσιμότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, καθώς εξασφαλίζει εκ των πραγμάτων τη φυσική συνέχεια μιας επιχείρησης.

Όπως θα αναφερθεί εκτενώς και στη συνέχεια, η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο του ενδιαφέροντός της για τη βιωσιμότητα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, έχει αναπτύξει δράσεις σε σχέση με τη διευκόλυνση των μεταβιβάσεων και έχει επισημάνει στα κράτη –μέλη μέσω της ευρωπαϊκής επιτροπής τη σπουδαιότητα του ζητήματος.

¹ Βλ. «Έρευνα καταγραφής των κλειστών επιχειρήσεων σε κεντρικούς εμπορικούς δρόμους». Μάρτιος 2012. ⁵ Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου. 2012

² Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2008) «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών. Μια “Small Business Act” για την Επιχειρηματικότητα» (COM 394, τελικό).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις που δημοσιεύει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2006, το ένα τρίτο των επιχειρηματιών της Ένωσης – κυρίως όσων διαχειρίζονται οικογενειακές επιχειρήσεις – θα αποσυρθεί μέχρι το 2016. Προβλέπεται δηλαδή κλείσιμο 690.000 επιχειρήσεων κάθε χρόνο μέχρι το 2016, και απώλεια 2.800.000 θέσεων εργασίας αντίστοιχα³. Σύμφωνα πάλι με πιο πρόσφατη πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁸ που ανακοινώθηκε στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο το 2008, περίπου 6 εκατομμύρια ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων θα συνταξιοδοτηθούν μέσα σε μια δεκαετία. Αυτά τα αριθμητικά δεδομένα, είναι απολύτως ενδεικτικά της αυξημένης σημασίας που έχει η διευκόλυνση των μεταβιβάσεων για την Ευρωπαϊκή Οικονομία.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η αύξηση του αριθμού των μεταβιβάσεων θα έχει άμεση θετική επίδραση στην ευρωπαϊκή οικονομία, καθώς «η επιτυχής μεταβίβαση επιχείρησης διατηρεί κατά μέσο όρο περισσότερες θέσεις απασχόλησης από εκείνες που δημιουργούνται από την ίδρυση νέων επιχειρήσεων»⁹.

Η διατήρηση θέσεων εργασίας αποτελεί έναν από τους βασικότερους λόγους που καθιστούν την μεταβίβαση των επιχειρήσεων ιδιαίτερα ευεργετική για την οικονομία. Ωστόσο, τα οφέλη από τη μεταβίβαση είναι πολλά, καθώς η διαδικασία της μεταβίβασης αποτρέπει την καταστροφή των κεφαλαίων που είχε επενδύσει ο προηγούμενος ιδιοκτήτης, ενώ σε σύγκριση με την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης, η μεταβίβαση μεταφέρει τη συσσωρευμένη τεχνογνωσία και το πελατολόγιο στον επόμενο κάτοχο και μειώνει το επιχειρηματικό ρίσκο.¹⁰

Η σημασία των μεταβιβάσεων ενισχύεται και από τα συμπεράσματα εμπειρικών μελετών που εντοπίζουν την αυξημένη θνησιγένεια των επιχειρήσεων κυρίως στις νεοεισερχόμενες στην αγορά επιχειρήσεις. Εφόσον οι νέες επιχειρήσεις δεν έχουν αποκτήσει ακόμα εμπειρία και γνώση είναι περισσότερο ευάλωτες και διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να κλείσουν σε σχέση με τις παλαιότερες. Εξάλλου, σύμφωνα με ορισμένους οικονομολόγους, ο «θάνατος» μιας επιχείρησης έχει πολλαπλασιαστική επίδραση στην αγορά, ενδέχεται δηλαδή να προκαλέσει μελλοντικούς «θανάτους» και μείωση των εισοδημάτων στην περιοχή.¹¹ Αυτή η προσέγγιση επιβεβαιώνεται εμπειρικά και από τις μελέτες – καταγραφές της Ε.Σ.Ε.Ε. για τα κλειστά καταστήματα, όπου έχει διαπιστωθεί η δημιουργία «γειτονιών» λουκέτων.

Γίνεται σαφές ότι το «πρόβλημα» της μεταβίβασης αποτελεί παράγοντα που σχετίζεται με την θνησιγένεια των επιχειρήσεων. Ήδη από το 1994 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισημαίνει ότι ένα ποσοστό 10% των αιτήσεων για κήρυξη πτώχευσης στην επικράτεια της Ε.Ε., οφείλεται σε κακή διαχείριση της διαδοχής.¹²

http://europa.eu/legislation_summaries/enterprise/business_environment/l10111_el.htm

⁸ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2008) «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών. Μια "Small Business Act" για την Επιχειρηματικότητα» (COM 394, τελικό).

³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2006) «Σύνοψη, εφαρμογή του κοινοτικού προγράμματος της Λισσαβόνας για την ανάπτυξη και την απασχόληση - Μεταβίβαση επιχειρήσεων: Εξασφάλιση της συνέχειας με μια νέα αρχή»

⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2008) «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών. Μια "Small Business Act" για την Επιχειρηματικότητα» (COM 394, τελικό). 10

Βλ. Γεωργίου, Χ., (2009) «Εξασφάλιση ευνοϊκού περιβάλλοντος για τη μεταβίβαση μικρομεσαίων επιχειρήσεων» Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, Αθήνα.

¹¹

Λιαργκόβας Π., Τσιπούρη Ε., (1997) «Δομικά προβλήματα της ελληνικής βιομηχανίας για την εφαρμογή στην Ελλάδα του Λευκού Βιβλίου για την ανάπτυξη, απασχόληση και ανταγωνιστικότητα» ΕΚΕΜ, Αθήνα.

¹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1994) «Σύσταση της Επιτροπής της 7ης Δεκεμβρίου 1994 περί της μεταβίβασης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων».

Το ζήτημα της Μεταβίβασης-Διαδοχής έχει πολλές διαστάσεις. Η πολυπλοκότητα του ζητήματος υπονοείται ήδη από τη συμπληρωματική χρήση των δύο εννοιών, δηλαδή της Μεταβίβασης και της Διαδοχής, έννοιες που συχνά αλληλεπικαλύπτονται στην σχετική αρθρογραφία, παρά το γεγονός ότι παραπέμπουν μάλλον σε διαφορετικές διαστάσεις του φαινομένου. Επιδιώκοντας να αποσαφηνίσουμε την διάκριση των δύο όρων, θα λέγαμε ότι η μεταβίβαση αναφέρεται κυρίως στη διαδικασία μεταφοράς των υλικών και άυλων αντικειμένων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που συγκροτούν την έννοια της επιχείρησης, και τις θεσμικές διαστάσεις αυτής της διαδικασίας. Η διαδοχή αναφέρεται στην αλλαγή του προσώπου που κατέχει την ιδιοκτησία και που συνήθως στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι και το πρόσωπο που αναλαμβάνει τον βασικό ηγετικόδιοικητικό ρόλο μέσα στην επιχείρηση.

Η μεταβίβαση ως μεταφορά της ιδιοκτησίας μιας επιχείρησης υπόκειται σε ένα θεσμικό πλαίσιο που καθορίζει τις νομικές και φορολογικές διαστάσεις της διαδικασίας. Οι εν λόγω διαστάσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο από την άποψη των κρατικών πολιτικών, όσο και από τη σκοπιά του μεμονωμένου επιχειρηματία, καθώς ενδέχεται είτε να διευκολύνουν είτε να δυσχεραίνουν ιδιαίτερα τη μεταβίβαση της επιχείρησης.

Για τον επιχειρηματία που ενδιαφέρεται να μεταβιβάσει την επιχείρηση του, η γνώση του θεσμικού πλαισίου αποτελεί προφανώς προϋπόθεση για έναν επιτυχή προγραμματισμό της μεταβίβασης.

Για το κράτος που ενδιαφέρεται να ενισχύσει τη μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα, η αντιμετώπιση των δυσχερειών που απορρέουν από τη περιπλοκότητα των σχετικών με τη μεταβίβαση διαδικασιών, ή /και την υψηλή σε πολλές περιπτώσεις φορολογική επιβάρυνση των μεταβιβάσεων, θα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα, λαμβάνοντας κανείς υπόψη το ήδη ιδιαίτερα δυσμενές οικονομικό περιβάλλον λειτουργίας των Μ.Μ. επιχειρήσεων.

Παράλληλα, ένα σημαντικό δεδομένο αναφορικά με το ζήτημα της διαδοχής/μεταβίβασης είναι ο οικογενειακός χαρακτήρας της πλειονότητας των ΜΜ. επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, με βάση έρευνα που διεξήχθη από την Grant Thornton, το 80% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα έχουν τη μορφή οικογενειακών επιχειρήσεων,⁴ ενώ σύμφωνα με τον ΕΟΜΜΕΧ, το 54% των ελληνικών επιχειρήσεων στο σύνολο τους ανήκουν σε οικογένειες. Στην πραγματικότητα, η διαδοχή θεωρείται

⁴ Kyriazopoulos P., and Rounti Irene-Samantha, (2008) "Problems and Opportunities of the Relationships between the First and Second Generation of Self-Managing Family Businesses".

τόσο σημαντική στην λειτουργία της οικογενειακής επιχείρησης που πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν τη διαδικασία διαδοχής ως προϋπόθεση για να χαρακτηρίσουμε μια επιχείρηση οικογενειακή. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της οικογενειακής επιχείρησης, οι διαστάσεις και οι παράγοντες που επηρεάζουν το ζήτημα της διαδοχής/μεταβίβασης στην περίπτωση αυτή, δεν είναι μόνο θεσμικοί. Η οικογενειακή επιχείρηση, εκτός από οικονομική μονάδα, αποτελεί ένα ψυχοκοινωνικό σύστημα ατόμων. Οι γενικές ιδιαιτερότητες στη λειτουργία της οικογενειακής επιχείρησης που απορρέουν από την αλληλοδιαπλοκή του οικογενειακού με το επιχειρηματικό περιβάλλον έχουν σημαντικά αυξημένη σημασία για την έκβαση της διαδικασίας της Μεταβίβασης και της Διαδοχής, αφού ποικίλοι προσωπικοί και διαπροσωπικοί παράγοντες που συνδέονται με την οικογένεια μπορούν να ενισχύσουν ή να αποτρέψουν την επιτυχή έκβαση της διαδικασίας.

Παρά τη κεντρική σημασία της Διαδοχής στην οικογενειακή επιχείρηση, τα αριθμητικά δεδομένα σε παγκόσμιο επίπεδο, δείχνουν ότι το ποσοστό των οικογενειακών επιχειρήσεων που αποδεικνύονται μακρόβιες είναι συγκριτικά χαμηλό. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του Ward ⁵ το 30% των οικογενειακών επιχειρήσεων υπολογίζεται ότι περνάει με επιτυχία στα χέρια της δεύτερης γενιάς, και περίπου το 15% έχουν περάσει με επιτυχία στη τρίτη γενιά, ενώ μακροβιότερες καταλήγουν να είναι μόνο 3 στις 100 επιχειρήσεις.

Η πολλαπλότητα και η διαφορετικότητα των διαστάσεων και των παραγόντων που εμπλέκονται στη διαδικασία της Μεταβίβασης-Διαδοχής, αποτελεί συχνά και την αιτία που πολλοί ιδιοκτήτες επιχειρήσεων αναβάλλουν για το μέλλον τον προγραμματισμό της διαδικασίας, αφού για τη μεγάλη πλειονότητα φαίνεται ότι η Μεταβίβαση - Διαδοχή σηματοδοτεί ένα στάδιο που θεωρείται «αποδιοργανωτικό» στη λειτουργία μιας επιχείρησης.

Η παρούσα μελέτη θα πραγματοποιηθεί και θα αποσαφηνίσει την περιπλοκότητα της διαδικασίας της Μεταβίβασης-Διαδοχής, υιοθετώντας μια διεπιστημονική οπτική που επιτάσσεται από τη συνθετότητα του ζητήματος, συμβάλλοντας έτσι στη συγκρότηση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης του ζητήματος. Αναλυτικότερα πρόκειται να παρουσιαστούν και να αναλυθούν οι θεσμικές, πολιτικές, επιχειρηματικές και κοινωνικές διαστάσεις του ζητήματος. Παράλληλα, στόχος της μελέτης είναι η ποσοτική περιγραφή και η ποιοτική αποτύπωση του φαινομένου της Μεταβίβασης - Διαδοχής στις μικρομεσαίες ελληνικές εμπορικές επιχειρήσεις, με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών και της δυναμικής του κλάδου.

⁵ ο.π

B. Σκοπός και στόχοι της μελέτης

Η παρούσα μελέτη φιλοδοξεί να συμβάλλει στην κάλυψη του διαπιστωμένου κενού πληροφόρησης, παρέχοντας αναλυτική και ολοκληρωμένη παρουσίαση των ζητημάτων που σχετίζονται με τη Μεταβίβαση και τη Διαδοχή.

Παράλληλα η μελέτη έχει ως σκοπό τη διατύπωση προτάσεων για λήψη μέτρων και υιοθέτηση στρατηγικών που θα συντελέσουν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας και της επιτυχίας των διαδικασιών Μεταβίβαση και Διαδοχής.

Η αναλυτική ,και όσο το δυνατόν απλούστερη, παρουσίαση των φορολογικών υποχρεώσεων και των νομικών διαδικασιών που συνδέονται με την μεταβίβαση μιας επιχείρησης

Γ. Μεθοδολογία της μελέτης

i. Desk Research

- Διερεύνηση του θεσμικού και οικονομικού πλαισίου της μεταβίβασης στην Ελλάδα με στόχο την αποσαφήνιση των διαδικασιών που απαιτούνται για τη διαδικασία της μεταβίβασης
- Επισκόπηση της σύγχρονης διεθνούς αρθρογραφίας και καταγραφή των σύγχρονων επιστημονικών προσεγγίσεων στο ζήτημα της διαδοχής/ μεταβίβασης και των επιμέρους διαστάσεων και παραγόντων που το επηρεάζουν
- Μελέτη και συγκέντρωση των καλών πρακτικών που προτείνονται για την επιτυχία των διαδικασιών διαδοχής.
- Διερεύνηση των ευρωπαϊκών συστάσεων και οδηγιών αναφορικά με τη διευκόλυνση των μεταβιβάσεων.

ii. Δευτερογενής Επεξεργασία Ποσοτικών Δεδομένων

- Επεξεργασία και αξιολόγηση διαθέσιμων ποσοτικών στοιχείων με στόχο την περιγραφή του φαινομένου και της σημασίας του για τον κλάδο του εμπορίου.

iii. Ποιοτική Έρευνα

- Σχεδιασμός και υλοποίηση ποιοτικής έρευνας με χρήση της τεχνικής των Συνεντεύξεων Βάθους με Διαδόχους και Επιχειρηματίες-Μεταβιβάζοντες.
- Σχεδιασμός και υλοποίηση συνεντεύξεων σε ειδικούς Φοροτεχνικούς Λογιστές (2) και Δικηγόρους (2).

Δ. Διάρθρωση της μελέτης

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Το πρώτο μέρος της μελέτης αποτελεί το εισαγωγικό μέρος, όπου περιγράφεται το αντικείμενο και η σημασία του (Α), οι σκοποί και οι στόχοι της μελέτης (Β), καθώς και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε (Γ). Στη Δ ενότητα του πρώτου μέρους παρουσιάζεται η διάρθρωση της μελέτης.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η πρώτη ενότητα (Α) του ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΜΕΡΟΥΣ της μελέτης αφορά το Θεσμικό πλαίσιο και τις Ευρωπαϊκές πολιτικές αναφορικά με το ζήτημα της Μεταβίβασης-Διαδοχής.

Κεφάλαιο 1ο

Το νομικό καθεστώς και τα διοικητικά θέματα που σχετίζονται με διαδικασία της μεταβίβασης παρουσιάζονται αναλυτικά και ανά νομική μορφή επιχείρησης στο 1^ο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 2ο

Το φορολογικό πλαίσιο που διέπει τη διαδικασία της μεταβίβασης παρουσιάζεται αναλυτικά στο 2^ο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 3ο

Οι συστάσεις και οι δράσεις των Ευρωπαϊκής επιτροπής και γενικότερα της Ε.Ε., αποτελούν το αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου, στο τέλος του οποίου παρατίθεται χρονολογικός πίνακας συνοπτικής παρουσίασης των σχετικών ενεργειών της Ε.Ε.

Η **ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ (Β)** είναι αφιερωμένο στην θεωρητική περιγραφή και την ποσοτική αποτύπωση του φαινομένου της Μεταβίβασης-Διαδοχής.

Κεφάλαιο 1ο

Στο πρώτο κεφάλαιο, περιγράφεται το φαινόμενο της Μεταβίβασης-Διαδοχής όπως αυτό αποτυπώνεται στη σύγχρονη αρθρογραφία και στις θεωρητικές προσεγγίσεις.

Κεφάλαιο 2ο

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα διαθέσιμα περιγραφικά ποσοτικά δεδομένα που έχουν συγκεντρωθεί στην Ελλάδα μέσω δειγματοληπτικών ερευνών.

Στη **ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ (Γ) του ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΜΕΡΟΥΣ** της μελέτης παρουσιάζεται η ποιοτική έρευνα που εκπονήθηκε από την Ε.Σ.Ε.Ε. στο πλαίσιο αυτής της μελέτης,

Κεφάλαιο 1ο

Το πρώτο κεφάλαιο αφορά το αντικείμενο και τη μεθοδολογία της έρευνας.

Κεφάλαιο 2ο

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα και τα συμπεράσματα της ποιοτικής ανάλυσης ανά θεματική κατηγορία.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Στο Τρίτο μέρος της μελέτης παρουσιάζονται τα Βασικά Συμπεράσματα και οι προτεινόμενες πρακτικές κατευθύνσεις και εφαρμογές.

3. Ευρωπαϊκές πολιτικές για τη μεταβίβαση και τη διαδοχή

Η δράση της Ε.Ε. στον τομέα της μεταβίβασης επιχειρήσεων χρονολογείται από το **1993**, όπου η Επιτροπή οργάνωσε ένα Συμπόσιο στις Βρυξέλλες (28 & 29 Ιανουαρίου) με σκοπό τη διερεύνηση της κατάστασης που επικρατεί στα κράτη μέλη, και τον εντοπισμό των αποτελεσματικότερων πρακτικών που εφαρμόζονται στον

τομέα της μεταβίβασης των επιχειρήσεων. Ωστόσο, σαν προβληματισμός, το ζήτημα της μεταβίβασης των επιχειρήσεων, είχε εμφανιστεί ήδη από το 1990, όπου ξεκίνησαν οι πρώτες εργασίες για το θέμα. Οι διαβουλεύσεις που επακολούθησαν του Συμποσίου οδήγησαν στην έκδοση της επίσημης Σύστασης της Επιτροπής για την μεταβίβαση των ΜΜ επιχειρήσεων (πρόκειται για τη Σύσταση ΕΕ L 385 της 31.12.1994), η οποία αποτέλεσε τόσο την αφετηρία όσο και την βάση για τις μετέπειτα πρωτοβουλίες της Ευρώπης αναφορικά με τις Μεταβιβάσεις.

Η σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (1994), η οποία εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καλεί τα κράτη μέλη να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την διευκόλυνση της μεταβίβασης των Μ.Μ. επιχειρήσεων με σκοπό να διασφαλιστεί η επιβίωση των επιχειρήσεων και η διατήρηση των θέσεων εργασίας. Η σύσταση περιλαμβάνει κανονιστικά και υποστηρικτικά μέτρα και ενθαρρύνει τα κράτη-μέλη να ενεργήσουν προληπτικά.

Ως πρώτος στόχος των μέτρων που προτάθηκαν, ορίστηκε από την Επιτροπή, η ευαισθητοποίηση των επιχειρηματιών για τα ζητήματα σχετικά με την μεταβίβαση, η ενθάρρυνση τους για προγραμματισμό της μεταβίβασης, καθώς και η παροχή από την πολιτεία των κατάλληλων μέσων για την προετοιμασία της μεταβίβασης. Ορίστηκαν επίσης ως αναγκαιότητες, η δημιουργία ευνοϊκότερου χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος για την διευκόλυνση των μεταβιβάσεων, και η εξασφάλιση της συνέχειας των προσωπικών εταιρειών και των ατομικών επιχειρήσεων σε περίπτωση θανάτου του επιχειρηματία ή ενός από τους εταίρους. Η εξασφάλιση της επιτυχίας των οικογενειακών μεταβιβάσεων χωρίς οι φόροι κληρονομιάς και δωρεάς να απειλούν την επιβίωση των επιχειρήσεων, αποτέλεσε επίσης βασική προτεραιότητα της Σύστασης του 1994. Τέλος, προτάθηκε η φορολογική ενθάρρυνση των μεταβιβάσεων στους υπαλλήλους της επιχείρησης (πώληση ή εξαγορά) όταν δεν υπάρχει διάδοχος μέσα στην οικογένεια. Η πράξη αυτή, όπως αναφέρει και η σύσταση της επιτροπής, όχι μόνο επιτρέπει τη μεταβίβαση της επιχείρησης αλλά και τη μεταφορά της τεχνογνωσίας και της αποκτηθείσας γνώσης.

Στο πλαίσιο αυτών των στόχων τα κράτη –μέλη καλούνται:

- Να ενθαρρύνουν δημόσιες ή ιδιωτικές πρωτοβουλίες ευαισθητοποίησης, πληροφόρησης και κατάρτισης σε σχέση με τη μεταβίβαση των επιχειρήσεων
- Να διαμορφώσουν ευνοϊκό οικονομικό περιβάλλον για τις μεταβιβάσεις επιχειρήσεων
- Να διευκολύνουν την προετοιμασία της μεταβίβασης εισάγοντας την νομική δυνατότητα μετατροπής της νομικής μορφής των επιχειρήσεων χωρίς να χρειάζεται λύση ή δημιουργία νέας επιχείρησης

- Να επιτρέψουν την οργάνωση των Μ.Μ. επιχειρήσεων υπό τη μορφή της ανώνυμης εταιρείας με περιορισμένο αριθμό μετόχων και απλοποίηση των διαδικασιών ίδρυσης και διαχείρισης, καθώς και να επιτρέψουν την ίδρυση μονοπρόσωπων Α.Ε.
- Να εφαρμόσουν τη αρχή της φορολογικής ουδετερότητας για τις πράξεις προετοιμασίας της μεταβίβασης αλλά και αναφορικά με τα τέλη χαρτοσήμου, εγγραφής και παρόμοια τέλη.
- Να θεσμοθετήσουν και να εξασφαλίσουν τη συνέχιση των προσωπικών εταιρειών και των ατομικών επιχειρήσεων σε περίπτωση θανάτου ενός από τους συνεταίρους ή του ιδιοκτήτη.
- Ειδικότερα προτείνεται:
 - ⌚ Να επιτραπεί η συνέχιση της εταιρείας από τους εναπομείναντες εταίρους χωρίς την συγκατάθεση των κληρονόμων
 - ⌚ Να εισαχθεί διάταξη στην νομοθεσία ώστε η εταιρική σύμβαση να υπερισχύει έναντι μονομερών πράξεων των εταίρων (π.χ. έναντι διαθήκης),
 - ⌚ Η συνέχιση της επιχείρησης σε περίπτωση θανάτου εταίρου προσωπικής εταιρείας ή ατομικής επιχείρησης να μην αντιβαίνει το οικογενειακό ή κληρονομικό δίκαιο, και ειδικότερα ο κανόνας της ομοφωνίας στο πλαίσιο της αδιαίρεσίας να μην απειλεί τη συνέχεια της επιχείρησης.

Επίσης, τα Κράτη-Μέλη, καλούνται:

- Να μειώσουν τους φόρους κληρονομιάς και δωρεάς καθώς και των τελών εγγραφής υπό τον όρο ότι θα συνεχιστεί πράγματι η λειτουργία της επιχείρησης για ένα χρονικό διάστημα και να δώσουν τη δυνατότητα τμηματικής ή ετεροχρονισμένης πληρωμής του φόρου χωρίς επιτοκισμό. Ενώ, σχετικά με τη φορολογική εκτίμηση της επιχείρησης, η σύσταση προτείνει να λαμβάνεται υπόψη η εξέλιξη της αξίας της μέχρι και ορισμένους μήνες μετά τον θάνατο του επιχειρηματία.
- Αναφορικά με την διευκόλυνση της μεταβίβασης μιας επιχείρησης σε τρίτους, η Επιτροπή συστήνει την απαλλαγή από τη φορολογία του εισοδήματος από την υπεραξία ή τα κέρδη επί του ενεργητικού μιας επιχείρησης σε περίπτωση πώλησης, ιδίως όταν ο επιχειρηματίας έχει συμπληρώσει το 55^ο έτος ηλικίας, ενθαρρύνοντας παράλληλα την επανεπένδυση των εισοδημάτων από τη πώληση σε άλλη επιχείρηση μη εισηγμένη στο χρηματιστήριο.

- Επίσης, τα κράτη καλούνται να διευκολύνουν φορολογικά την εξαγορά της επιχείρησης από τους υπαλλήλους⁶, Ειδικότερα καλούνται:
 - ⌚ Να μειώσουν το φόρο υπεραξίας σε περίπτωση εκχώρησης εταιρικών μεριδίων σε υπαλλήλους της επιχείρησης με ταυτόχρονη απαλλαγή από τα τέλη εγγραφής
 - ⌚ Να εισάγουν φορολογικά κίνητρα που συνδέονται με τη χορήγηση χρηματοοικονομικών μέσων στους υπαλλήλους για την πραγματοποίηση της αγοράς ή με την απαλλαγή από τη φορολογία. Τα μέτρα αυτά συστήνεται επίσης να εφαρμοστούν και στην περίπτωση ίδρυσης επιχείρησης ή συνεταιρισμού από τους υπαλλήλους.
- Τέλος, τα Κράτη-Μέλη καλούνται να προβαίνουν σε αμοιβαίες διαβουλεύσεις σε σύνδεση με την Επιτροπή, να ενημερώνονται και να ανταλλάσσουν εμπειρίες και καλές πρακτικές σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων.

Καταληκτικά, η σύσταση του 1994, ζητάει από τα μέλη να δημοσιοποιήσουν μέχρι το τέλος του 1996, κείμενο όπου να γνωστοποιούν τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που θεσπίζουν αναφορικά με την υλοποίηση της Σύστασης.

Με την απόφαση του Συμβουλίου της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1996, η Ευρώπη επιβεβαιώνει το στόχο της συνέχισης των προσπαθειών για τη διευκόλυνση των μεταβιβάσεων. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφασίζει στη συνέχεια την οργάνωση του *Ευρωπαϊκού Φόρουμ* για τη μεταβίβαση των επιχειρήσεων που έλαβε χώρα στις 3-4 Φεβρουαρίου του 1997 στη πόλη Lille της Γαλλίας.

Οι συζητήσεις και οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο του φόρουμ συνοψίζονται στην σχετική ανακοίνωση που εξέδωσε η επιτροπή το 1998 (βλ. 98/C 93/02). Με την συγκεκριμένη ανακοίνωση, η Επιτροπή, εκθέτει την πρόοδο των κρατών μελών ως προς την εφαρμογή μέτρων διευκόλυνσης της μεταβίβασης, και ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να αυξήσουν τις προσπάθειές τους, ιδίως μέσω της νομοθετικής και διοικητικής απλοποίησης, των αποτελεσματικών φορολογικών

εργαζομένων κατά τη μεταβίβαση της επιχείρησης (μέσω ολικής ή μερικής μεταβίβασης της εταιρείας στους εργαζόμενους), μπορεί να αποτελέσει κατάλληλο μέσο εξασφάλισης της συνέχισης λειτουργίας των ΜΜΕ και των οικογενειακών επιχειρήσεων. Μάλιστα αναφέρεται ως καλή πρακτική η εφαρμογή μοντέλων όπως το ESOP που είναι ειδικά σχεδιασμένο για μη εισηγμένες στο χρηματιστήριο εταιρείες, και ενθαρρύνει την πώληση της επιχείρησης στους εργαζόμενους αντί σε τρίτους. Χαρακτηριστικά, το μοντέλο αυτό προβλέπει την σταδιακή απόκτηση του 100% της επιχείρησης από το προσωπικό, παρέχοντας τη δυνατότητα σε ιδιοκτήτες που το επιθυμούν να προβούν σε πώληση του μεριδίου τους, χωρίς να εξαναγκάσουν τους υπόλοιπους συνιδιοκτήτες σε πώληση. Παράλληλα οι εργαζόμενοι δεν απαιτείται να συνεισφέρουν ίδιο κεφάλαιο, καθώς η αγορά χρηματοδοτείται με τη συμμετοχή των εργαζομένων στα κέρδη της εταιρείας πέραν του μισθού. Το μοντέλο προβλέπει επίσης και τη λήψη δανείου σε περίπτωση που απαιτείται η βραχυπρόθεσμη εξαγορά ενός μεγαλύτερου μεριδίου, η αποπληρωμή του οποίου χρηματοδοτείται από τα κέρδη της επιχείρησης. Η γνωμοδότηση, αναφέρεται επίσης σε παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών όπου η εξαγορά επιχειρήσεων από το προσωπικό με τη μορφή του συνεταιρισμού

⁶ Η μεταβίβαση των επιχειρήσεων σε υπαλλήλους αποτελεί για την ευρωπαϊκή ένωση καλή πρακτική στο πλαίσιο της πολιτικής ενίσχυσης της οικονομικής συμμετοχής των εργαζομένων στις επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα στην σχετική γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Επιτροπής (C051 της 17/02/2011) αναφέρεται ότι η συμμετοχή των

απέτρεψε το κλείσιμο επιχειρήσεων. Εξάλλου το ίδιο συμφέρον των εργαζομένων για τη βιωσιμότητα της επιχείρησης αποτελεί θετικό παράγοντα στην περαιτέρω ανάπτυξη και επιτυχία μιας επιχείρησης.

μειώσεις και της διευκόλυνσης της πρόσβασης των νέων επιχειρηματιών σε χρηματοδοτική στήριξη.

Το Νοέμβριο του 2000 συστάθηκε ομάδα Εμπειρογνομόνων από 12 κράτη μέλη, για να συνδράμει την Επιτροπή στην παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύστασης του 1994. Στο πλαίσιο αυτής της πρωτοβουλίας, σχεδιάστηκε το πρόγραμμα «BEST», που οποίο τέθηκε σε εφαρμογή το Νοέμβριο του 2000 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με απώτερο σκοπό την στενότερη παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύστασης, τον προσδιορισμό νέων μέτρων, και την υποβολή προτάσεων για περαιτέρω ενέργειες.

Το Μάιο του 2002 δημοσιεύεται η «Τελική Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομόνων περί της Μεταβίβασης Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων».

Η ομάδα εμπειρογνομόνων εξέτασε την εφαρμογή των μέτρων της σύστασης του 1994 από τα Κράτη-Μέλη και καθόρισε τους βασικούς τομείς των μέτρων που σχετίζονται με την διευκόλυνση των μεταβιβάσεων.

Παρά τις διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα Κράτη-Μέλη, οι εμπειρογνώμονες διαπίστωσαν κάποιες κοινές τάσεις, όπως π.χ. η αυξημένη σημασία των μεταβιβάσεων ως ζήτημα πολιτικής λόγω της προβλεπόμενης αύξησης του αριθμού τους τα προσεχή έτη, αλλά και η αύξηση των μεταβιβάσεων σε τρίτους (εκτός οικογένειας). Εν τέλει, λαμβάνοντας υπόψη τις τάσεις και τις προκλήσεις που εντοπίστηκαν σε όλα τα Κράτη-Μέλη, η Ομάδα Εμπειρογνομόνων συνιστά:

- Τη δημιουργία ενός «ευρωπαϊκού κέντρου μεταβίβασης επιχειρήσεων» το οποίο θα συντονίζει και θα διευκολύνει το έργο των εθνικών δραστηριοτήτων.
- Τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής βάσης δεδομένων ή μιας ευρωπαϊκής αγοράς με πωλητές και αγοραστής, που θα συνδέει τις δραστηριότητες των υφιστάμενων εθνικών βάσεων δεδομένων και θα προωθεί τη δημιουργία κεντρικών βάσεων δεδομένων σε χώρες όπου δεν υπάρχουν ακόμη.
- Την οργάνωση τακτικών ευρωπαϊκών σεμιναρίων/ συνελεύσεων/ φόρουμ
- Την ανάπτυξη εναλλακτικών ή πρόσθετων εξειδικευμένων εργαλείων κατάρτισης και διαχείρισης
- Την υλοποίηση προγραμμάτων και ερευνών υποστήριξης με πρωτοβουλία του δημοσίου
- Τέλος, κρίθηκε ως απαραίτητο να δίδεται η ίδια προσοχή τόσο στη δημιουργία νεοσύστατων επιχειρήσεων όσο και στις μεταβιβάσεις επιχειρήσεων.

Το Σεπτέμβριο (2002) πραγματοποιήθηκε η παρουσίαση της Τελικής Έκθεσης του Προγράμματος BEST με παραδείγματα καλών πρακτικών από διάφορες χώρες μέλη στο Ευρωπαϊκό Σεμινάριο για τη «Μεταβίβαση Επιχειρήσεων» στη Βιέννη.

Τον Οκτώβριο του 2002, η Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ξεκίνησε ένα νέο πρόγραμμα για τη μεταβίβαση των επιχειρήσεων, το *Πρόγραμμα «MAP»*, το οποίο σχεδιάστηκε με διττό ρόλο. Πρώτα από όλα επεδίωκε να ενισχύσει την υλοποίηση περαιτέρω μέτρων στις περιοχές δράσης που περιέχονται στην Σύσταση της Επιτροπής (1994), και δεύτερον, στόχο είχε να παρακινήσει τα Κράτη-Μέλη να ενεργήσουν σύμφωνα με το Πρόγραμμα BEST⁷.

Το Μάιο του **2006** η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει την Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομόνων «Αγορές Μεταβίβασης Επιχειρήσεων, Ενθάρρυνση της Διαφάνειας στις Αγορές Μεταβίβασης Επιχειρήσεων στην Ευρώπη» από τη Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων και Βιομηχανίας. Στην Έκθεση αυτή παρουσιάζονται εννέα βάσεις δεδομένων και αγορές που παρέχονται από δημόσιους ή ημιδημόσιους φορείς στο Βέλγιο, στη Γερμανία, στη Γαλλία, στις Κάτω Χώρες, στην Αυστρία και στη Φινλανδία.

Το Μάρτιο του **2006** εκδίδεται η *Τελική Ανακοίνωση της Επιτροπής* προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών με θέμα «Εφαρμογή του Κοινοτικού Προγράμματος της Λισσαβόνας για την ανάπτυξη και την απασχόληση- Μεταβίβαση επιχειρήσεων-Εξασφάλιση της συνέχειας με μια νέα αρχή. (COM (2006) 117 τελικό). Μεταξύ άλλων, στην εν λόγω ανακοίνωση, αναφέρεται ότι το ένα τρίτο των επιχειρηματιών της Ε.Ε., κυρίως όσων διαχειρίζονται οικογενειακές επιχειρήσεις θα αποσυρθεί μέχρι το 2016, ενώ αναμένεται το κλείσιμο 690.000 επιχειρήσεων κάθε χρόνο καθώς και η απώλεια 2.800.000 θέσεων εργασίας κάθε χρόνο.

Τον Ιούνιο του **2008**, συντάσσεται η *Τελική Ανακοίνωση της Επιτροπής* στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών με θέμα: «*Προτεραιότητες στις μικρές επιχειρήσεις. Μια Small Business Act για την Ευρώπη*». (COM(2008) 394 / 25.6.2008 τελικό).

Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση καθορίζεται ένα σύνολο 10 αρχών για τον προγραμματισμό και την εφαρμογή πολιτικών για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις σε επίπεδο ΕΕ και κρατών μελών και υποδεικνύονται τα μέτρα εφαρμογής αυτών των αρχών. Μεταξύ αυτών, η επιτροπή ορίζει τις εξής αρχές που σχετίζονται και με τις μεταβιβάσεις των επιχειρήσεων:

Η ΕΕ και τα κράτη μέλη πρέπει να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον στο οποίο οι επιχειρηματίες και οι οικογενειακές επιχειρήσεις μπορούν να προοδεύσουν και στο οποίο η επιχειρηματικότητα θα ανταμείβεται.

⁷ Επίσης, κατά τη διάρκεια του 2004, αρχίζει ένα νέο Πρόγραμμα BEST με θέμα «Πρωώθηση ενιαίων και διαφανών συνθηκών αγοράς για τη μεταβίβαση επιχειρήσεων», ενώ το 2005 χρονολογείται η συγκρότηση Ομάδας Εμπειρογνομόνων, η οποία συνεδρίασε αρκετές φορές μέσα στο έτος για την εξέταση υλοποίησης του Προγράμματος.

Τα κράτη – μέλη πρέπει να ασχοληθούν περισσότερο με τους μελλοντικούς επιχειρηματίες, κυρίως με την τόνωση του επιχειρηματικού ενδιαφέροντος και ταλέντου, προπαντός στους νέους και στις γυναίκες, και με την απλοποίηση των όρων για τις μεταβιβάσεις επιχειρήσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο τα κράτη – μέλη καλούνται να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα ώστε:

Να εξασφαλίσουν ότι η φορολογία (και κυρίως ο φόρος δωρεών, η φορολογία των μερισμάτων και ο φόρος περιουσίας) δεν εμποδίζουν αδικαιολόγητα τη μεταβίβαση επιχειρήσεων.

Να θεσπίσουν συστήματα για την προσέγγιση μεταβιβάσιμων επιχειρήσεων και πιθανών νέων ιδιοκτητών.

Να παρέχουν καθοδήγηση και υποστήριξη στις μεταβιβάσιμες επιχειρήσεις.

Στη συνέχεια το Μάιο του **2009** πραγματοποιήθηκε η Ευρωπαϊκή Εβδομάδα⁸ Μ.Μ. Επιχειρήσεων, με θέμα «Εξασφάλιση ευνοϊκού περιβάλλοντος για τη μεταβίβαση ΜΜΕ». Επίσης, τον Οκτώβριο του 2011 πραγματοποιείται η Ευρωπαϊκή Εβδομάδα ΜΜ Επιχειρήσεων, που αυτή τη φορά έχει ως θέμα «*Το Μυστικό της Επιτυχίας, 2011. Επιχειρηματικότητα πέρα από τις νέες εκκινήσεις: Επιχειρηματικότητα για δεύτερη φορά και μεταβίβαση ΜΜ επιχειρήσεων*».

Τέλος, το Μάρτιο του **2012** στο «Έγγραφο εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής. Στοιχεία για ένα Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο 2014-2020», προτάσσονται οι υπηρεσίες παροχής συμβουλών για τη μεταβίβαση επιχειρήσεων σε όλες τις χώρες της ΕΕ. (SWD (2012) 61 τελικό).

Είναι φανερό ότι η διευκόλυνση των Μεταβιβάσεων αποτελεί προτεραιότητα για την Ε.Ε. καθώς η δράση που έχει αναπτύξει προς αυτή τη κατεύθυνση είναι ιδιαίτερα έντονη και διαρκής. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συνοπτικά και σε χρονολογική σειρά οι δράσεις της Ε.Ε. σχετικά με τη Μεταβίβαση από το 1993 έως σήμερα.

⁸ Πρόκειται για μια εκστρατεία, την οποία συντονίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με σκοπό την προαγωγή της επιχειρηματικότητας σε όλη τη Ευρώπη, σύμφωνα με τον «Νόμο για τις μικρές επιχειρήσεις». Η Εβδομάδα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων διοργανώνεται κάθε χρόνο με σκοπό την προαγωγή της επιχειρηματικότητας σε όλη την Ευρώπη. Στις 37 συμμετέχουσες χώρες (ΕΕ 27 και Αλβανία, Κροατία, ΠΓΔΜ, Ισλανδία, Ισραήλ, Λιχτενστάιν, Μαυροβούνιο, Νορβηγία, Σερβία και Τουρκία) οργανώνονται περισσότερες από 1000 εκδηλώσεις από επιχειρηματικούς συνδέσμους, φορείς υποστήριξης επιχειρήσεων και εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές, με στόχο να δοθούν στις υπάρχουσες εταιρείες δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης.

Πίνακας Σύνοψης Ευρωπαϊκών Πρακτικών και Ενεργειών για το θέμα της Μεταβίβασης Επιχειρήσεων

1993	Οργάνωση από την επιτροπή ενός Συμποσίου στις Βρυξέλλες (28 & 29 Ιανουαρίου) με σκοπό την διαπίστωση της κατάστασης που επικρατεί στα κράτη μέλη, και τον εντοπισμό των αποτελεσματικότερων πρακτικών που εφαρμόζονται στον τομέα της μεταβίβασης των επιχειρήσεων.
1994	«Σύσταση της Επιτροπής της 7ης Δεκεμβρίου 1994 περί της μεταβίβασης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» (94/1069/ΕΚ)
1996	«Απόφαση (9 ^η Δεκεμβρίου) του Συμβουλίου σχετικά με το τρίτο πολυετές πρόγραμμα για τις ΜΜΕ» (97/15/ΕΚ)
1997	Ευρωπαϊκό Φόρουμ για τη μεταβίβαση των επιχειρήσεων (3-4 Φεβρουαρίου) στη Lille της Γαλλίας.
1998	«Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη μεταβίβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» (98/С 93/02 28.3.1998)
2000	Η Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εγκαινίασε ένα πρόγραμμα για την Άριστη Διαδικασία για τη Μεταβίβαση Επιχειρήσεων (Πρόγραμμα BEST) και συστάθηκε μια Ομάδα Εμπειρογνομόνων για τη μεταβίβαση επιχειρήσεων των ΜΜΕ από 12 κράτη-μέλη και την Επιτροπή
Μάιος 2002	Τελική Έκθεση Προγράμματος BEST (Μάιος), όπου η Ομάδα των εμπειρογνομόνων εντόπισε πέντε βασικούς τομείς σχετικά με τις μεταβιβάσεις που χρήζουν περισσότερης ανάλυσης και διαμόρφωσης. (B-1049), Βρυξέλλες.
Σεπτ. 2002	Παρουσίαση Τελικής Έκθεσης Προγράμματος BEST με παραδείγματα καλών πρακτικών από διάφορες χώρες μέλη στο Ευρωπαϊκό Σεμινάριο για τη Μεταβίβαση Επιχειρήσεων στη Βιέννη.
Οκτ. 2002	Σε συνέχεια του Προγράμματος BEST, η Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ξεκίνησε ένα νέο πρόγραμμα για τη μεταβίβαση των επιχειρήσεων, το Πρόγραμμα MAP,

<p>Ιαν. 2003</p>	<p>«Σχέδιο Δράσης για την Επιχειρηματικότητα», το οποίο κατέστρωσε ένα στρατηγικό πλαίσιο για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και βασίστηκε σε διαβουλεύσεις που ακολούθησαν τη δημοσίευση του Πράσινου Βιβλίου COM(2003) 27 «Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή βεβαιώνει τη σπουδαιότητα των μεταβιβάσεων επιχειρήσεων.</p>
<p>2003</p>	<p>«Νέα Ανακοίνωση από την Επιτροπή σχετικά με τη μεταβίβαση των επιχειρήσεων με αναφορά της προόδου συμμόρφωσης των κρατών-μελών και ανακοίνωση ειδικών ενεργειών για το θέμα της μεταβίβασης».</p>
<p>2004</p>	<p>Αρχή ενός νέου Προγράμματος BEST με θέμα «Προώθηση ενιαίων και διαφανών συνθηκών αγοράς για τη μεταβίβαση επιχειρήσεων».</p>
<p>2005</p>	<p>Συγκρότηση Ομάδας Εμπειρογνομόνων, η οποία συνεδρίασε αρκετές φορές μέσα στο έτος για την εξέταση υλοποίησης του Προγράμματος.</p>
<p>Μάρτ 2006</p>	<p>Τελική Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών με θέμα «Εφαρμογή του Κοινοτικού Προγράμματος της Λισσαβόνας για την ανάπτυξη και την Απασχόληση-Μεταβίβαση επιχειρήσεων-Εξασφάλιση της συνέχειας με μια νέα αρχή. (COM(2006) 117 τελικό).</p>
<p>2006</p>	<p>«Ευρωπαϊκός Χάρτης για τις μικρές επιχειρήσεις. Επιλογή Ορθών πρακτικών 2006», δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αξιολόγηση σχετικών προγραμμάτων και σύγκριση των καλύτερων πρακτικών. (ISBN 92-79-00460-3)</p>

Μάιος 2006	Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει την Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομόνων «Αγορές Μεταβίβασης Επιχειρήσεων, Ενθάρρυνση της Διαφάνειας στις Αγορές Μεταβίβασης Επιχειρήσεων στην Ευρώπη» από τη Γενική διεύθυνση Επιχειρήσεων και Βιομηχανίας.
Ιούν. 2008	Τελική ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών με θέμα «Προτεραιότητες στις μικρές επιχειρήσεις. Μια Small Business Act για την Ευρώπη.» (COM(2008) 394 τελικό)
Μάιος 2009	Ευρωπαϊκή Εβδομάδα ΜΜ Επιχειρήσεων, με θέμα «Εξασφάλιση ευνοϊκού περιβάλλοντος για τη μεταβίβαση ΜΜΕ», από την επιτροπή Εμπειρογνομόνων του Εθνικού Συμβουλίου Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων.
Νοέ. 2009	Τελική Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομόνων με θέμα «Επισκόπηση των συναφών θεμάτων των οικογενειακών επιχειρήσεων», δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
Οκτ. 2011	Ευρωπαϊκή Εβδομάδα ΜΜ Επιχειρήσεων, «Το Μυστικό της Επιτυχίας 2011. Επιχειρηματικότητα πέρα από τις νέες εκκινήσεις: Επιχειρηματικότητα για δεύτερη φορά και μεταβίβαση ΜΜ επιχειρήσεων». .
Μάρτ. 2012	«Έγγραφο εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής. Στοιχεία για ένα Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο 2014-2020», όπου προτάσσονται οι υπηρεσίες παροχής συμβουλών για τη μεταβίβαση επιχειρήσεων σε όλες τις χώρες της ΕΕ. (SWD (2012) 61 τελικό).

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αληφαντής Γ., (2011) «Μεταβίβαση επιχειρήσεων και φορολογία», Δεύτερη Έκδοση, Αθήνα.

Γαζέτας Κ., (2007) «Μεταβίβαση επιχείρησης και έννομες συνέπειες για τις εργασιακές σχέσεις», Νομική Βιβλιοθήκη.

Γεωργίου, Χ., (2009) «Εξασφάλιση ευνοϊκού περιβάλλοντος για τη μεταβίβαση μικρομεσαίων επιχειρήσεων» Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, Αθήνα.

ΕΟΜΜΕΧ, Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, (2006) «Έρευνα για τη μεταβίβαση και τη διαδοχή των ΜΜΕ».

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1994) «Σύσταση της Επιτροπής της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1994 περί της μεταβίβασης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων».

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1998) «Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη μεταβίβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων», Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αριθ. C 093 της 28/03/1998 σ. 0002 - 0012.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων, (2002) «Τελική Έκθεση Εμπειρογνομόνων περί της Μεταβίβασης Μικρών και Μεσαίων επιχειρήσεων», http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/transfer_business/transfer_com_02/final_report_el.pdf.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2003) «Πράσινη Βίβλος για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», (COM 27 τελικό) Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2003) Γενική Διεύθυνση Διεύρυνσης, «Παροχή βοήθειας για την μεταβίβαση επιχειρήσεων «Οδηγός ορθών πρακτικών για την στήριξη της μεταβίβασης

επιχειρήσεων σε νέα ιδιοκτησιακά καθεστώτα»

<http://bookshop.europa.eu/el/--pbNB4702979/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2006) «Αγορές Μεταβίβασης Επιχειρήσεων. Έκθεση Ομάδας Εμπειρογνομώνων».

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2006) «Σύνοψη, εφαρμογή του κοινοτικού προγράμματος της Λισσαβόνας για την ανάπτυξη και την απασχόληση - Μεταβίβαση επιχειρήσεων:

Εξασφάλιση της συνέχειας με μια νέα αρχή»

http://europa.eu/legislation_summaries/enterprise/business_environment/l10111_el.htm

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2006) «Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, Αγορές μεταβίβασης επιχειρήσεων -Ενθάρρυνση της διαφάνειας στις αγορές μεταβίβασης επιχειρήσεων στην Ευρώπη».

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2006) «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών».

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2006) «Ευρωπαϊκός Χάρτης για τις Μικρές Επιχειρήσεις. Επιλογή Ορθών Πρακτικών».

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2008) «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών. Μια "Small Business Act" για την Επιχειρηματικότητα» (COM 394, τελικό).

Καραγιάννης Ι.,(2006) «Υπεραξία και φόρος Μεταβίβασης ολόκληρης επιχείρησης ή μεριδίων - εκτός από ΑΕ και ΕΠΕ», Νομική Βιβλιοθήκη.

Κεφάλας Α., (2005) «Η Διαδικασία Μετάβασης ή Διαδοχής».

Κράτσης Α., (2010) «Προσδιορισμός φορολογητέας αξίας στη μεταβίβαση με επαχθή αίτια ολόκληρης επιχείρησης, εταιρικών μεριδίων ή μερίδων, ποσοστών συμμετοχής σε Ε.Π.Ε.»

http://www.bep.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=1496&Itemid=202

Κράτσης Α., (2011) «Φορολογική Ατζέντα, Ερμηνευτικές νέων φορολογικών διατάξεων», ΕΒΕΠ.

Λιαργκόβας Π., Τσιπούρη Ε., (1997) «Δομικά προβλήματα της ελληνικής βιομηχανίας για την εφαρμογή στην Ελλάδα του Λευκού Βιβλίου για την ανάπτυξη, απασχόληση και ανταγωνιστικότητα» ΕΚΕΜ, Αθήνα.

Παναγιώτου Π., (2011) «Η μεταβίβαση της επιχείρησης και η ευθύνη για τα χρέη της», Νομική Βιβλιοθήκη.

Παπαλεξανδρή Ν., Γαλανάκη Ε., Παναγιωτοπούλου Λ., (2012) «Έρευνα στις πρακτικές διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού στην Ελλάδα. Τι άλλαξε μέσα στα τελευταία 15 χρόνια στη διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού στη χώρα μας και η θέση της Ελλάδας συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρώπη, Έκθεση Αποτελεσμάτων- Research Project Cranet», Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σκανδάλης Ελ., (επιμ) Κωμοδρόμου Γ., Αρβάλης Α., (2006) «Έκθεση για τη διευκόλυνση της Μεταβίβασης των Ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», (Α/ΟΙΚ21568/523/ΦΕΤΒΓ/27.9.2005 περί συγκρότησης Ομάδας Εργασίας για την εκπόνηση της Έκθεσης).

Τότσης Χ.(επιμ.), (2011) «Κέρδος ή ωφέλεια από τη μεταβίβαση ολόκληρης επιχείρησης ή εταιρικών μερίδων και μεριδίων (περιπτώσεις επιβολής φόρου υπεραξίας του άρθρου 13 παρ. 1α του Κ.Φ.Ε.)», στο περιοδικό «Λογιστής».

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Διεύθυνση Φορολόγησης Εισοδήματος, «Εγκύκλιος Προσδιορισμού της φορολογητέας αξίας κατά τη μετάβαση με επαχθή αιτία ολόκληρης επιχείρησης, εταιρικών μεριδίων ή μερίδων, ποσοστών συμμετοχής και μετοχών μη εισηγμένων στο Χ.Α.», 2003.

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, (2009) Γενική Γραμματεία Επενδύσεων και Ανάπτυξης, «Μεταβιβάσεις και μετατροπές επιχειρήσεων που υποβάλλουν πρόταση στην προκήρυξη ενίσχυσης Μικρών και πολύ Μικρών Επιχειρήσεων στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ».

Agapitou C., and Theofanides F., (2008) *“Overview of Family Business Relevant Issues”*.

Barry Ip., Jacobs G., (2006) *“Business succession planning: a review of the evidence”*, Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 13 Iss: 3 pp. 326 – 350, <http://dx.doi.org/10.1108/14626000610680235>

Besson D., Haddadj S., (2003) *“Dysfunctions in owner-manager succession process in family firms and how a SEAM intervener-researcher can address them”*, Journal of Organizational Change Management, Vol. 16 Iss: 1 pp. 83- 89, <http://dx.doi.org/10.1108/09534810310459792>

Bjuggren O., Sund G., (2001) *“Strategic Decision Making in Intergenerational Successions of Small and Medium Size Family Owned Businesses”*, Family Business Review Vol. XIV no1 (Inc).

Brännback M., Carsrud A., Schulte W., (2008) *“Exploring the role of <IT>Ba</IT> in family business context”*, VINE, Vol. 38 Iss: 1 pp. 104 – 117.

Cabrera-Sua´rez M.K., et al., (2001) *“The Succession Process from a Resource and knowledge Bases View of Family Firm”* Family Business Review, Vol.XIV no1 (Inc).

Cabrera-Sua´rez M.K., et al., (2011) *“Faminess and market orientation: A stakeholder approach”*, Journal of Family Business Strategy 2: 34–42 Spain.

Ceja L., Tàpies J., (2001) *“A Model of Psychological Ownership in Next-Generation Members of Family-Owned Firms: A Qualitative Study”* IESE Business School Working Paper: 929. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1928639> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1928639>

Checkley T., (2010) *“Succession in Small and Family Businesses”*, Canadian Association of Family Enterprises, Vancouver.

Chua J., Chrisman J., Sharma P., (1999) *“Defining the Family Business by Behaviour”*, Baylor University.

Davis P., Harveston P., (1999) *“In the founder’s shadow:Conflict in the Family Firm”*, Family Business Review Vol.XII no4 (Inc).

Dyer G., Handler W., (1994) *“Entrepreneurship and Family Business:Exploring the connections”*, Baylor University.

European Forum on the Transfer of Business, (1997) *“Recommendations of the Forum on 3 and 4 February”*, Lille.

European Commission and Eurochambres (2009) *“A Helping Hand for SMEs – Mentoring Business Transfer Contract”*, No: SI2.ICNPROCE009978600.

European Commission, (2005) *“Key Action 3 – Facilitating the transfer of businesses”*, http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/action_plan.htm

- European Commission, (2003) *“Helping the Transfer of businesses. A good practice guide of measures for supporting the transfer of businesses to new ownership”*, Belgium.
- European Commission, (2012) *“How to support SME Policy for Structural Funds. Facilitating Transfer of business”*, Belgium.
- Franco M., Haase H., (2010) *“Failure Factors in Small and medium-sized enterprises: qualitative study from an attributional perspective”*, *Int. Entrep. Manag.* 6:503-521.
- Gerald W., (2000) *“Family Values and Domestic Economies”*, *Annual Review of Anthropology*, Vol.29, p.329-355, <http://www.jstor.org/stable/223424?origin=JSTOR-pdf>
- Zellweger T. M., Nason R., and Nordqvist M., (2011) *“From Longevity of Firms to Transgenerational Entrepreneurship of Families: Introducing Family Entrepreneurial Orientation”* (Downloaded from fbr.sagepub.com at FFI-Family Firm Institute on December 16).
- Hamilton E., (2006) *“Narratives of enterprise as epic tragedy”*, *Management Decision*, Vol. 44 Iss: 4 pp. 536 – 550, <http://dx.doi.org/10.1108/00251740610663063>
- Handler W. et al., (1988) *“Succession in Family Firms: The problem of resistance”*, *Family Business Review* vol1 no4.
- Handler W., (1989) *“Methodological Issues and Consideration in Studying Family Business”*, *Family Business* vol.II no3.
- Handler W., (1992) *“The Succession Experience of the Next Generation”*, *Family Business Review* vol.V no3.
- Handler W., (1994) *“Succession in Family Business: A Review of the Research”*, *Family Business Review* (Inc).

Hung-Jung Chang and Szu-Ju Lin (2011) “*A study on the succession model of family business*”, Australian Journal of Business and Management Research Vol.1 No.7 [62-71].

Hill J., McGowan, (1999) “Small Business and Enterprise development: questions about research methodology”, International Journal of Entrepreneurial Behaviours & Research, Vol.5 No 1. p. 5-18.

Institute for family Business, “*Family Business Management Perspectives*”, Volume 1, www.ifb.org.uk.

International Finance Corporation, (2008) “*Family Business Governance Handbook*”, Second Edition.

Karen Maru File and Russ Alan Prince, (1996) “*Attributions for Family Business Failure: The Heir’s Perspective*”, Family Business Review, vol. 9, no. 2, Family Firm Institute (Inc).

Khai Sheang Lee, Guan Hua Lim, Wei Shi Lim, (2003) “*Family business succession: appropriation risk and choice of successor*”, Academy of Management Review Vol. 28, No. 4 p.657–666.

Kyriazopoulos P., and Rounti Irene-Samantha, (2008) “*Problems and Opportunities of the Relationships between the First and Second Generation of Self-Managing Family Businesses*”.

Laakkonen A., Kansikas J., (2011) “*Evolutionary selection and variation in family businesses*”, Management Research Review, Vol. 34 Iss: 9 pp. 980 – 995, <http://dx.doi.org/10.1108/01409171111158956>

Li Yanshuang and Zhang Wanjun, (2011) “*Analysis on Key Elements of Family Business Succession Planning*”, Hebei Foundation of Social Science (No201004023).

Lussier R., Sonfield M., (2012) *"Family businesses' succession planning: a seven-country comparison"*, Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 19 Iss: 1 pp. 7 – 19, <http://dx.doi.org/10.1108/14626001211196370>

Lumpkin G. T. and Brigham K., (2011) *"Long-Term Orientation and Intertemporal Choice in Family Firms"*, 1042-2587, Baylor University.

Management Mentors, "Best Practices In Mentoring, Attracting, Developing & Retaining Your Talent", www.management-mentors.com.

Miller E. et al., (1988) *"The Family Business in contemporary society"*, Family Business Review vol.1 No2.

Mitchell R. et al., (2009) *"Becoming the Boss: Discretion and Postsuccession Success in Family Firms"* Baylor University.

Morris M., Roy W., Deon Nel, (1996) *"Factors influencing family business succession"*, International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, Vol. 2 Iss: 3 pp. 68 – 81.

Murray B., (2003) *"The Succession Transition Process: A Longitudinal Perspective"*, Family Business Review vol.XVI no1 (Inc).

Peltoniemi A., (2007) *"Reino project working paper no.1 baseline analyses: Denmark, Finland, Greece and Italy"* www.reinoproject.eu

PricewaterhouseCoopers, (2006) *"Έρευνα για τις οικογενειακές επιχειρήσεις"* www.pwc.gr/fbsurvey

PricewaterhouseCoopers, (2007/2008) *"Παγκόσμια Έρευνα για τις οικογενειακές επιχειρήσεις"* www.pwc.gr

Pyromalis V., Vozikis G., (2009) *"Mapping the successful succession process in family firms: evidence from Greece"*, Int Entrep Manag J 5:439–460

Rantanen Noora, Iiro Jussila Lappeenranta, (2011) *"A collective psychological ownership approach to capturing realized family influence on business"*, Journal of Family Business Strategy 2 p. 139–150.

Rogoff E., Lee M., (1996) *"Comparison of Small Business with Family Participation versus Small Businesses without family participation: An investigation of difference in Goals, Attitudes and Family/Business Conflict"* Family Business Review Vol.9 no4 (Inc).

Schijns J., Horst P., (2009) *"Business Transfer in Small and Medium sized Enterprises"*, Study Guide Business Transfer in small and medium sized enterprises, Research Professorship Innovative Entrepreneurship.

Stavrou E., (2009) *"A Four Factor Model: A Guide to Planning Next Generation Involvement in the Family Firm"*, (Downloaded from <http://fbr.sagepub.com> at SAGE Publications on May 21, Published by: <http://www.sagepublications.com>, On behalf of: Family Firm Institute).

Stavroulakis D., Goutsos S. and Bitsani E., *"Succession in Greek family business: a field study"*, published in "Archives of economic history" published in Archives of economic history p.75-91.

Sharma P., Chrisman J., Jess H. Chua, (1997) *"Strategic Management of the Family Business: Past Research and Future Challenges"*, Family Business Review, vol. 10, no.1, (Inc).

Sharma P., Chrisman J., Chua J., (1998) *"Important Attributes of Successions in Family Businesses: An Exploratory Study"*, (Inc).

Sharma P, Jess H. Chua and Chrisman J., (2000) *"Perceptions about the Extent of Succession Planning in Canadian Family Firm"*, Canadian Journal of Administration Sciences, 17:3 p.233-244, ASAC.

Sharma P, Chrisman J., Jess H. Chua, (2003) *"Succession Planning as Planned Behaviour: Some Empirical Result"*, Family Business Review, vol. XVI, no. 1, Family Firm Institute (Inc).

Steier L, (2001) *"Next-Generation Entrepreneurs and Succession: An exploratory study of Modes and Means of Managing Social Capital"*, Family Business Review vol.XIV no3.

Steier L., Miller D.,(2004) *"Toward an Integrative Model of Effective FOB. Succession"*, Baylor University.

Steier L., Miller D., (2010) *"Pre- and post-succession governance philosophies in entrepreneurial family firms"*, Journal of Family Business Strategy:1 145-154 , www.elsevier.com/locate/jfbs

Ulla Hytti, Pekka Stenholm, Kirsi Peura, (2011) *"Transfers of business planning and bounded emotionality: a follow-up case study"*, International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, Vol. 17 Iss: 5 pp. 561 – 580 <http://dx.doi.org/10.1108/13552551111158853>

Union of Hellenic Chambers of Commerce and Industry, (2006) *"Action 2.1 Baseline analysis, Final report"* www.reinoproject.eu

Varamaki E., Pihkala T., and Routamaa V., *"The stages of transferring knowledge in small family business successions"*.

Vozikis G., Liguori E., Gibson B., and Weaver K.M., (2012) *"Reducing the Hindering Forces in Intra-Family Business Succession"*, American Journal of Economics and Business Administration 4 (1): 94-104, ISSN 1945-5488.

Wyk R., (2012) "Constrictive vs distinctive familiness and the culturing of familiness capital", African Journal of Business Management Vol.6 p. 9892-9900, www.academicjournals.org/AJBM

Yong Wang, David Watkins, Neil Harris, Keith Spicer, (2004) "*The relationship between succession issues and business performance: Evidence from UK family SMEs*", International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, Vol. 10 Iss: 1 pp. 59 – 84 <http://dx.doi.org/10.1108/13552550410521380>